

КОЙ КОЙ Е В МЕЖДУНАРОДНОТО ПРАВОСЪДИЕ?

Гл. ас. д-р Катерина Йочева¹

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	
1. Международни юрисдикции	
1.1. Постояннодействащи юрисдикции на ООН.....	
А. Международен съд на ООН (правоприемник на Постоянния съд за международно правосъдие (ПСМП)	
Б. Международен наказателен съд.....	
В. Международен съд по морско право.....	
1.2. Не постояннодействащи юрисдикции на ООН.....	
А. Международен наказателен съд за бивша Югославия.....	
Б. Международен наказателен съд за Руанда.....	
1.3. Други универсални юрисдикции в системата на ООН за мирно уреждане на спорове.....	
А. Постоянен арбитражен съд	
Б. Орган за разрешаване на спорове на СТО	
2. Регионални юрисдикции	
2. 1. В Европа.....	
2.1.1. Юрисдикции на ЕС.....	
А. Съд на Европейския съюз	
Б. Общ съд	
В. Съд на публичната служба	
2.1.2. Европейски юрисдикции извън ЕС.....	
А. Европейски съд по правата на човека	

¹ Главен асистент, доктор по международно публично право, директор на програма „Право”, НБУ.

Б. Съд на Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ).....	
2.2. Регионални юрисдикции извън Европа.....	
2.2.1. В Америка.....	
2.2.2. В Африка.....	

Въведение

Макар че международното правораздаване е сравнително ново явление в международното публично право (по-нататък в текста „международното право“) към момента на международната сцена вече действат голям брой юрисдикции, което прави трудно разграничаването им съобразно съответната им компетентност и често води до пораздащи недоумение грешки, допускани особено в средствата за масово осведомяване.

Настоящото изследване има за задача да представи накратко и сравнително основните характеристики на юрисдикциите, които действат в общ международен план и по-конкретно в системата на Организацията на обединените нации (по-нататък в текста „ООН“) и тези, които действат в регионален план, най-вече тези в Европа.

1. Международни юрисдикции

На международната сцена действат широк набор от юрисдикции, които разглеждат в съответствие с основния принцип за мирно уреждане на международните спорове, въплътен в Устава на ООН, спорове между субекти на международното право. Някои от тях се числят към системата от органи на ООН, някои са регионални такива и са част от различни регионални организации, а някои представляват просто органи за мирно уреждане на спорове, без да се наричат съдилища, но призвани да изпълняват аналогична задача по мирно уреждане на международните спорове с правно обвързващ за страните по спора резултат. По-

нататък в изложението се разглеждат последователно така очертаните международни правораздавателни органи.

1.1. Постояннодействащи юрисдикции на ООН

Към момента държавите-членки на ООН са установили три постоянно действащи правораздавателни юрисдикции, а именно: Международен съд на ООН, Международен наказателен съд и Международен съд по морско право.

А. Международен съд на ООН (правоприемник на Постоянния съд за международно правосъдие (ПСМП))

Международният съд на ООН² се създава с Устава на ООН, подписан на 26 юни 1945 г. Той е главен орган на ООН, при това главният съдебен орган на организацията. Юрисдикцията му обхваща въпроси във връзка с Устава на ООН, тълкуването на международните договори, въпроси на международното право, нарушения на международното право и естеството и размера на обезщетението при нарушения на международноправно задължение³. Само държави могат да бъдат страни в дела пред Международния съд. Седалището на Международния съд на ООН е разположено в Хага, Нидерландия. В състава му участват 15 независими съдии, избрани без оглед на тяхното гражданство измежду лица с високи морални качества, които отговарят на условията, изисквани в съответните техни страни за заемане на най-висши съдебни длъжности, или са юристи с призната компетентност по международно право. В състава на Съда на ООН не може да се включва повече от един гражданин на една и съща държава.

Б. Международен наказателен съд

² <http://www.icj-cij.org/>

³ Вж. член 36 от Статута на Международния съд.

Международният наказателен съд⁴ е създаден по силата на Римския статут от 17 юли 1998 г., в сила от 1 юли 2002 г.⁵ Това също е постоянно действаща институция и „има право да упражнява юрисдикцията си спрямо лица във връзка с най-тежките престъпления, които предизвикват международна загриженост“⁶. Примери за такива престъпления са геноцид, престъпления срещу човечеството, военни престъпления и агресия⁷. Международният наказателен съд може да произнася решения само по отношение на престъпления, извършени след влизане в сила на Статута и само по отношение на физически лица над осемнадесетгодишна възраст към момента на извършване на твърдяното престъпление. Седалището на Международният наказателен съд е в Хага, Нидерландия. По принцип Международният наказателен съд се състои от 18 съдии. За разлика от Международния съд на ООН Международният наказателен съд е независима институция, която не е част от системата на ООН, но поддържа сътрудничество с ООН⁸.

В. Международен съд по морско право

Международният съд по морско право⁹ е независим съд, създаден по силата на Конвенцията на ООН по морско право, която е в сила от 16 ноември 1994 г. Юрисдикцията му обхваща спорове относно тълкуването и прилагането на споменатата конвенция. Достъп до този съд, чието седалище е в Хамбург, Германия, имат държавите-страни по Конвенцията, както и физически и юридически лица. Този съд се състои от 21 независими членове, представляващи основните правни системи в света и избрани въз основа на справедливо географски разпределение. Мандатът на членовете на Съда е от девет години и може да бъде

⁴ <http://www.icc-cpi.int/>

⁵ РИМСКИ СТАТУТ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ НАКАЗАТЕЛЕН СЪД, ПРИЕТ ОТ ДИПЛОМАТИЧЕСКАТА КОНФЕРЕНЦИЯ НА ПЪЛНОМОЩНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛИ ПОД ЕГИДАТА НА ООН ЗА УЧРЕДЯВАНЕ НА МЕЖДУНАРОДЕН НАКАЗАТЕЛЕН СЪД НА 17 ЮЛИ 1998 Г., РАТИФИЦИРАН СЪС ЗАКОН, ПРИЕТ ОТ XXXIX НАРОДНО СЪБРАНИЕ НА 15 МАРТ 2002 Г. - ДВ, БР. 31 ОТ 2002 Г. В СИЛА ОТ 1 ЮЛИ 2002 Г.) Обн. ДВ. бр.68 от 16 Юли 2002 г.

⁶ Вж. член 1 от Статута.

⁷ Срв. член 5 от Статута.

⁸ Срв. член 2 от Статута.

⁹ <http://www.itlos.org/>

подновен. На всеки три години се извършва частична ротация на една трета от състава на този съд. Към момента¹⁰ в състава на тази юрисдикция участва представител на България в лицето на съдия Александър Янков, който е член на Съда от 1 октомври 1996 г.

1.2. Не постояннодействащи юрисдикции на ООН

В системата на ООН са създадени още два не постоянно действащи юрисдикции, които разглеждат военни престъпления и някои положения на геноцид, а именно Международният наказателен съд за бивша Югославия и Международният наказателен съд за Руанда.

А. Международен наказателен съд за бивша Югославия

Международният наказателен съд за бивша Югославия¹¹ се създава с Резолюция 827 на Съвета за сигурност на ООН от 25 май 1993 г. Този съд е първият съд за военни престъпления, създаден от ООН и първият международен съд за военни престъпления след трибуналите от Нюрнберг и Токио след Втората световна война. Той е създаден от Съвета за сигурност на ООН в съответствие с глава VII от Устава на ООН. Съгласно своя Статут този съд има юрисдикция да разглежда дела относно лица, за които се предполага, че носят отговорност за сериозни нарушения на международното хуманитарно право, извършени на територията на бивша Югославия след 1991 г. Този съд преследва лица, които са извършили хуманитарни престъпления, геноцид или сериозни нарушения на Женевските конвенции от 12 август 1949 г. или са наредили да се извършат подобни престъпления.

Юрисдикцията на този съд обхваща територията на бивша Югославия за периода след 1 януари 1991 г. Седалището му е разположено в Хага, Нидерландия.

¹⁰ С мандат до 30 септември 2011 г.

¹¹ <http://www.icty.org/>

Б. Международен наказателен съд за Руанда

Международният наказателен съд за Руанда¹² е създаден с Резолюция 955 на Съвета за сигурност на ООН от 8 ноември 1994 г. Юрисдикцията му обхваща преследването на лица, които са планирали или извършили геноцид, или такива, които са го насърчили. Този съд разглежда и случаи на нарушения на Женевските конвенции като вземането на заложници, терористични действия и нарушения срещу човешкото достойнство.

В съответствие с член 7 от неговия Статут юрисдикцията на този съд обхваща територията на Руанда, включително нейното сухоземно и въздушно пространство, както и територията на съседните държави по отношение на сериозните нарушения на международното хуманитарно право, извършени от граждани на Руанда. Юрисдикцията на този съд обхваща престъпления, извършени в периода между 1 януари и 31 декември 1994 г. Седалището на този съд е установено в Аруша, Танзания.

1.3. Други универсални юрисдикции в системата на ООН за мирно уреждане на спорове

Освен разгледаните международни постоянно или непостоянно действащи юрисдикции съществуват и няколко други органи за уреждане на спорове и по-специално Постоянният арбитражен съд и Органът за уреждане на спорове на Световната търговска организация (СТО).

А Постоянен арбитражен съд

Постоянният арбитражен съд¹³ е независима междуправителствена институция, създадена по силата на Конвенцията от 1899 г., изменена с

¹² <http://www.ictj.org/>

¹³ <http://www.pca-cpa.org/>

Конвенцията от 1907 г. за мирно уреждане на международните спорове¹⁴. Той администрира процедурите по арбитраж и помирение и анкетни комисии по спорове между държавите членки, частноправни страни и междуправителствени организации въз основа на международни арбитражни споразумения. Постоянният арбитражен съд е със седалище в Хага, Нидерландия.

Б Орган за разрешаване на спорове на СТО

Органът за разрешаване на спорове на Световната търговска организация е създаден за уреждането на спорове в световната търговия¹⁵. Уредбата на уреждането на спорове в рамките на СТО се съдържа в меморандума за разбирателство, подписан в Маракеш през 1994 г. в резултат на Уругвайския кръг от преговори. В този меморандум се акцентира върху процедура на консултации и се определят стриктни срокове за уреждането на международните търговски спорове. Седалището на СТО е в Женева, Швейцария. В състава на този орган се представени всички правителства на държави-членки на СТО (153 на брой към 2010 г.), обикновено представени на равнище посланици или равнопоставени лица.

¹⁴ КОНВЕНЦИЯ ЗА МИРНО УРЕЖДАНЕ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ СПОРОВЕ (РАТИФИЦИРАНА СЪС ЗАКОН, ПРИЕТ ОТ XXXVIII НАРОДНО СЪБРАНИЕ НА 2 ЯНУАРИ 2000 Г. В СИЛА ОТ 10 ЮНИ 2000 Г.) *Обн. ДВ. бр.52 от 6 Юни 2003г.*

¹⁵ <http://www.wto.org/>

2. Регионални юрисдикции

2. 1. В Европа

2.1.1. Юрисдикции на ЕС

Основната и най-рано създадена юрисдикция на Европейския (ЕС) е Съдът на ЕС (преди влизането в сила на Договора от Лисабон- Съд на Европейските общности (СЕО)). Наред с него в ЕС действат още две юрисдикции – Общ съд (преди влизането в сила на Договора от Лисабон – Първоинстанционен съд (ПИС), както и Съдът на публичната служба.

А. Съд на Европейския съюз

Ролята на Съда на Европейския съюз¹⁶ е да следи за еднообразното прилагане и тълкуване на правото на ЕС.

Съдът урежда спорове между 27-те държави членки на ЕС и между държавите членки и институциите на ЕС по въпроси от компетентността на ЕС. Възможно е пред Съда на ЕС да се подават различни жалби и искове. Седалището на Съда на ЕС е установено в Люксембург.

Съдът е съставен от 27 съдии и 8 генерални адвокати. Съдиите и генералните адвокати се назначават по общо съгласие от правителствата на държавите членки. Към момента български представител в този съд е Александър Арабаджиев.

Б. Общ съд

По силата на Единния европейски акт през 1989 г. се създава Първоинстанционен съд на ЕО (ПИС). Той е прикрепен към СЕО и има за цел да

¹⁶ <http://www.curia.europa.eu/>

намали обема на работа на СЕО. С влизането в сила на Договора от Лисабон тази юрисдикция вече се нарича Общ съд на ЕС.

В юрисдикцията на Общия съд като първа инстанция попадат всички преки иски и жалби, подадени от физически или юридически лица. Решенията на Общия съд могат да се обжалват пред Съда на ЕС само по правни въпроси. Седалището на тази юрисдикция е в Люксембург. Общият съд е съставен най-малко от по един съдия от всяка държава членка (27 през 2007 г.). Съдиите се назначават по общо съгласие от правителствата на държавите членки. Понастоящем съдия в този съд от България е Теодор Чипев.

В. Съд на публичната служба

Съдът на публичната служба се създава от Съвета с Решение от 2 ноември 2004 г. под формата на състав, прикрепен към ПИС. Седалището на тази нова юрисдикция е в Люксембург.

Съдът на публичната служба на Европейския съюз се състои от седем съдии, които се назначават от Съвета за срок от шест години. В рамките на правораздавателната институция на Съюза Съдът на публичната служба е юрисдикцията, оправомощена да решава споровете, свързани с публичната служба на Европейския съюз, като първоначално тази функция е била упражнявана от Съда, а впоследствие от Първоинстанционния съд, след създаването му през 1989 г.

2.1.2. Европейски юрисдикции извън ЕС

Разгледаните по-горе европейски юрисдикции в рамките на ЕС не бива да се бъркат с други европейски регионални правораздавателни органи. Извън ЕС са както Европейския съд по правата на човека, така и Съдът на Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ), които се представят накратко по-долу.

А. Европейски съд по правата на човека

Европейският съд по правата на човека¹⁷ е регионален международен съд, създаден в рамките на Съвета на Европа, в който понастоящем членуват 46 държави членки. Европейският съд по правата на човека следи за изпълнението на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ), подписана в Рим на 4 ноември 1950 г., в сила от 1953 г. ЕКПЧ е международен договор, по силата на който държавите-членки на Съвета на Европа поемат ангажимент за съблюдаване на основни граждански и политически права не само на собствените си граждани, но и на всяко лице, което се намира под тяхна юрисдикция.

Европейският съд по правата на човека е създаден през 1959 г. Той се произнася по индивидуални или междудържавни жалби, в които се твърдят нарушения на предвидените в ЕКПЧ граждански и политически права. От 1998 г. той заседава като постоянно действащ съд, като индивидите могат да го сезират пряко.

През годините този съд е постановил повече от 10 000 съдебни решения, които са задължителни за правителствата и вследствие на които много правителства са променили своето законодателство и административни практики в широк набор от области. Седалището на Европейския съд по правата на човека е в Страсбург. От там Съдът съблюдава за спазването на правата на човека на над 800 милиона европейци в 47-те държави-членки на Съвета на Европа, които са ратифицирали ЕКПЧ.

¹⁷ <http://www.echr.coe.int/echr>

Б. Съд на Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ)

Съдът на Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ)¹⁸ е създаден през 1994 г. Тази регионална юрисдикция следи за изпълнението на Споразумението за Европейското икономическо пространство (ЕИП). В Споразумението се предвижда свободно движение на лица, стоки, услуги и др. Седалището на този съд е разположено в Люксембург, а страни пред него са трите държави по ЕИП, които са извън ЕС, а именно Исландия, Лихтенщайн и Норвегия. От септември 1995 г. в състава на този съд участват трима съдии и шестима съдии ad-hoc, които се номинират от тримата основни съдии и се назначават колективно от техните правителства по общо съгласие.

2.2. Регионални юрисдикции извън Европа

2.2.1. В Америка

На регионално равнище в Америка действа **Интерамерикански съд по правата на човека**¹⁹, който е независима съдебна институция със седалище в Сан Хосе, Коста Рика.

Той е създаден по модела на Европейския съд по правата на човека, но за разлика от европейския си аналог към него все още действа Интерамериканска комисия по правата на човека. Заедно двете институции формират системата за закрила на правата на човека в системата на Организацията на американските държави (ОАД)²⁰, която цели да съдейства за насърчаване на основните права и свободи в Северна и Южна Америка

Съдът се състои от седем съдии от 35-те държави-членки на ОАД. Мандатът им е от шест години и се избират от Общото събрание на ОАД.

¹⁸ <http://www.eftacourt.int/>

¹⁹ <http://www.corteidh.or.cr/index.cfm>

²⁰ <http://www.oas.org/>

2.2.2. В Африка

В Африка действа **Африкански съд по правата на човека и народите**²¹ като регионална юрисдикция, която се произнася относно спазването от страна на 53-те държави-членки на Африканския съюз (АС, по-рано „Организация за африканско единство“) на Африканската харта за правата на човека и народите.

Той е създаден на 25 януари 2004 г. Предвижда се този съд да се слее с Съда на Африканския съюз след взетото от държавите членки на АС решение през юни 2004 г. Седалището на този съд е установено в Аруша, Танзания, където се намира и седалището на Международния наказателен съд за Руанда.

През 2006 г. са избрани първите единадесет съдии на Африканския съд по правата на човека и народите, които имат мандат от шест години.

Бъдещият Съд на Африканския съюз трябва да служи като основен правораздавателен орган на АС и да разполага с правомощия да се произнася по спорове относно тълкуването на договорите в рамките на АС.

Протоколът, с който се създава този съд е приет през 2003 г. и е в сила от 2009 г. Той ще бъде заменен от протокол за създаването на Съд на АС и по правата на човека, който трябва да обхване и вече действащия Африкански съд по правата на човека и народите.

Протоколът за сливане на двете юрисдикции е приет през 2008 г. Обединеният съд ще запази седалището си в Аруша, Танзания.

²¹ <http://www.african-court.org/>

WHO IS WHO IN INTERNATIONAL JUSTICE?

by KaterinaYocheva, Ph.D.

Nowadays there are numerous jurisdictions acting in the international legal field even though they are a comparatively recent achievement of international law. Due to their increasing number and role it becomes more and more difficult to discern their proper field of competence and their specialization. That often provokes patent mistakes especially in mass media.

The present study aims at a concise and comparative presentation of the basic characteristics of the leading international jurisdictions both in the universal UN system and on regional level.